

УДК 711.25

Г.В. Айлікова

ЕВОЛЮЦІЙНІ ЗМІНИ В ПІДХОДАХ ДО ВИКОНАННЯ РОБІТ З ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.

Як відомо, сьогодні основний акцент у вирішенні соціальних проблем населення переноситься на регіони, які повинні прийняти на себе переважні функції щодо забезпечення повсякденних потреб людей, створення комфортних умов для їх життєдіяльності.

При цьому, проблема регіонального розвитку не обмежується економічним, політичним чи культурним аспектами розвитку, а охоплює всі сторони життя регіонів.

Свідомством цього є прийняття у липні 2006 року «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [1], відповідно до якої, основною метою державної регіональної політики України на найближчу та віддалену перспективу є створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку.

На жаль, історично склалося так, що до останнього часу питаннями створення стратегій розвитку та формування регіональної політики в Україні було традиційно віднесено до компетенції економістів, географів та політиків, а містобудуванню відводилась другорядна роль, яка зводилася в основному до участі архітекторів та проектувальників у створенні картографічного матеріалу та наданню пропозицій по організації ландшафтів.

На сучасному етапі розвитку країни такий відомчий підхід вже призвів до виникнення низки конфліктів, непорозумінь та неузгодженостей між землепорядниками, містобудівниками, територіальними громадами та владними структурами на місцях.

Сьогодні, нарешті, прийшло розуміння, що всі стратегічні плани та концепції розвитку країни не можуть бути відірвані від території, на яку розробляються, а ігнорування містобудівних та територіальних вимог може призвести до економічних та соціальних втрат.

Як визначено в Законі України «Про планування та забудову територій», основним містобудівним документом планування розвитку регіонів є схеми планування території областей або сукупності окремих адміністративних одиниць [2]. Саме в цих документах, що спрямовані на просторову організацію соціально-економічних процесів, визначаються основні напрямки та тенденції розвитку окремих територіальних елементів регіону, що в свою чергу,

необхідно для формування якісного середовища життєдіяльності суспільства[2].

Сьогодні перед містобудівними роботами по плануванню територій на регіональному рівні ставляться задачі, які раніше не були характерними для традиційних робіт з районного планування.

За словами доктора економічних наук І.К. Бистрякова «в даний час містобудівникам, як ніколи раніше, необхідно долучатися в рішення раніше не властивих їм задач. Знаходячись за рахунок своєї професійної інтуїції, обумовленої практичним досвідом спілкування зі складними соціо-, еколого-, економічними системами, в розумінні розвитку території дещо попереду суб'єктів господарювання, які на ній знаходяться, містобудівники досить часто мають екстраполювати філософію самого розвитку».[3]

Одним з ключових моментів виконання містобудівних робіт з планування територій на регіональному рівні є їх методологічне та методичне забезпечення, побудоване на принципах, що визначають напрямки розвитку сучасного суспільства України.

В даний час загальновизнаної методології та методики виконання таких робіт в Україні не існує. Сьогодні лише приходить розуміння того, що на зміну домінуючим до сьогодні економічним та політичним інтересам, починають приходити культурні, духовні, інтелектуально-інформаційні інтереси суспільства, в контексті яких і повинні реалізуватись економічні інтереси окремих регіонів та країни в цілому.

«Сучасне містобудування в Україні при формуванні як міського, так і регіонального простору життєдіяльності повинно базуватися на принципі відродження культурно-історичної парадигми території, що припускає, перш за все культурологічну реконструкцію стосунків різних соціокультурних суб'єктів господарювання в контексті регіонального розподілу праці».[3]

Однак, формування моделі соціально-економічного розвитку регіонів, як і більшість нових для України проблем періоду трансформації, не має однозначного тлумачення.

Адже, необхідно не просто вибирати ту або іншу готову модель розвитку, яка вже відпрацьована в якій-небудь іншій країні або регіоні, а сформувати свою, абсолютно конкретну конструкцію, яка б синтезувала в собі як теоретичні моделі побудови, так і відображала б накопичений досвід врахування особливостей і проблем розвитку територіальних утворень.

В зв'язку з цим актуальними стають питання дослідження та аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду розроблення містобудівних робіт з регіонального планування з точки зору еволюційних процесів зміни

пріоритетів, задач та цілей, які ставилися перед цими роботами на різних етапах розвитку людського суспільства.

Ретроспективний аналіз робіт з планування територій, починаючи з самих перших і закінчуючи сучасними розробками, незалежно від держав, на території яких проводилися ці роботи, дає можливість виділити декілька етапів розвитку цих робіт, які наводяться нижче.

До *першого етапу* робіт з районного планування можна віднести роботи, метою яких було лише надання пропозицій по впорядкуванню та санації вже забудованих, особливо промислових територій, та надання їм статусу придатних для проживання та життєдіяльності населення.

Характерними представниками таких робіт були роботи, виконані на рубежі ХІХ –ХХ сторіч, зокрема, роботи по комплексному озелененню та оздоровленню Рурського буровугільного басейну в Німеччині, Середньо-Германського, Західно-Саксонського промислових вузлів (Німеччина), планувальні схеми по районам Манчестера, Ланкастера, Честерфілда, Східного Кента, Західного Кента, Розерхема, Бредфорда, Лідса, Брайтона, Донкастерського вугільного басейну.

До *другого етапу* можуть бути віднесені роботи, основною метою яких було впорядкування або проектні пропозиції по плануванню території, експлуатація природних ресурсів без будь-яких обмежень, досягнення максимальної зручності та мінімальних транспортних затрат при організації зв'язків «виробничі території – сельбищні утворення», забезпечення зручності технологічних процесів, відсутність акценту на вирішенні соціальних проблем.

До робіт цього етапу можна віднести перші роботи радянського періоду по освоєнню ресурсів півострова Апшерон - „Генеральне планування Апшеронського півострова та міста Баку,” яке було виконане в 1924-1925рр. і було пов'язане з планом відродження нафтової промисловості на півострові Апшерон – основного на той час району видобутку нафти, проект районного планування Вискунсько-Кулебакського, Черніківського, Кемеровського, Орсько-Халілівського, Сталінського промислових вузлів, роботи по плануванню Донецького кам'яновугільного та Криворізького залізорудного басейнів України, окремих промислових районів та вузлів Уралу, проект районного планування курортного району Південного берега Криму і т. ін. Мету районного планування автори проектів кінця 20х- початку 30х років бачили в тому, щоб “дати комплексне розміщення виробничих підприємств, населених пунктів та обслуговуючих мереж, організуючи територію району у відповідності до всього плану господарського будівництва і забезпечуючи найбільш повне і доцільне використання всієї земельної площі району [4].

Цей період містобудування на Україні (20-30 роки) характеризується соціально-політичною парадигмою. Він визначається значним впливом соціології та державної політики, спрямованої на ствердження комуністичної ідеології. Основне гасло того часу: ліквідувати протилежність між містом і селом. В районному плануванні Донецького басейну (1929-1930) передбачалося будівництво нових соціалістичних міст. Цей проект мав принципові пропозиції щодо створення нових форм соціалістичного розселення.[5]

До *третього етапу* відносяться роботи, в яких з'явилося розуміння, що для вирішення питань розвитку виробництва необхідно створювати хоча б мінімальні умови соціального забезпечення населення та умови безпечного, в санітарно-гігієнічному сенсі, його проживання. Як і на попередньому етапі, в цих роботах основний акцент робиться на забезпечення зручності технологічних процесів, необмежену експлуатацію природних ресурсів, при цьому не вирішуються екологічні та слабо вирішуються соціальні проблеми населення.

Характерними роботами цього етапу є План розвитку Великого Нью-Йорку, а також перші варіанти районного планування долини Теннесі, що відрізнялися від інших подібних робіт того часу більш глибоким економічним та інженерним підходом, спрямованим на виявлення потенційних можливостей розвитку народного господарства районів та використання їх енергетичних та ресурсних потенціалів. До цього ж етапу можна віднести схеми районного планування Донбасу та проекти районного планування Криворізького промислового району, цикл робіт по плануванню районів освоєння Сибіру, зон впливу Братської і Красноярської гідроелектростанцій, групи промислових районів Іркутської областей та Красноярського Краю.

Для *четвертого етапу*, початком якого можна вважати 40-ві роки минулого сторіччя, характерне бажання в роботах з планування територій досягти балансу між екологічною, економічною та соціальною складовою, однак, на першому місці все ще залишаються питання розвитку виробництва, що пояснюється необхідністю відродження господарства в повоєнні роки. В цей період все більше уваги приділяється проблемам реорганізації територій стихійного скупчення міст – міських агломерацій, міст-районів, регіональних міст, урбанізованих районів. Характерною особливістю цих робіт було обов'язкове виявлення санітарно-гігієнічних факторів, які мали вплив на формування території.

До робіт цього етапу можна віднести: план Великого Лондону, плани великих міських агломерацій – Парижу, Копенгагену, Вашингтону, Токію, Стокгольму, Гамбургу, Філадельфії, Чикаго, Дейтройту, Клівленду, Лос-

Анжелосу; схеми планування промислових районів – Кемано-Китимат, долини р.Рони, басейну р.Дюранс; схеми планування депресивних районів - Руру; трьох провінцій Норвегії; схеми районів сільськогосподарського освоєння – східний польдер Нідерландів та ін.

Метою виконання робіт з районного планування на *п'ятому етапі* стає вирішення соціальних, гуманітарних проблем, яким починають підпорядковуватись виробничі проблеми, тобто, розміщення виробництва на фоні вирішення екологічних проблем.

В цей час створюються системи національних органів, відповідальних за розроблення робіт з районного планування і тісно пов'язаних з органами державного регіонального планування. Планування стає більш комплексним.

До робіт цього етапу поправу можна віднести більшість робіт з районного планування 60—70 років ХХ сторіччя.

В Японії - це „План всестороннього розвитку території країни”(1962р.), „Закон про стимулювання промислового розвитку слаборозвинених районів”(1961р.), „Загальний план національного розвитку на 1962-1970рр.”, „Новий план комплексного розвитку країни на 1965-1985рр.” та інші урядові програми.

У Франції – Національні плани територіального розвитку, в Німеччині – Концепція територіальної організації та розвитку земель, в Італії – Програмні каталоги.

До цього етапу можна віднести також роботи по розробці районних планувальних в країнах, що розвиваються - район С'юдад – Гвіани в Венесуелі, Каспійське побережжя Ірану, приморські райони Турції, Марокко).

Містобудування 60-70-х років співпадає з найвизначнішими досягненнями науково-технічного прогресу. Розробляються методи наукового прогнозування шляхів розвитку міст і форм розселення населення країни та її регіонів. Всі ці наукові розробки у сфері містобудування об'єднують те, що вони в теоретичному плані базувалися на фундаментальних знаннях загальної теорії систем і теорії управління.[5]

На *шостому етапі* розроблення робіт з районного планування на перший план виходять екологічні задачі, соціальне забезпечення населення та впровадження нових технологій. До цього етапу можна, практично, віднести всі роботи, що виконувались за період 70-80-х років. Основною характерною рисою цих робіт стало розуміння необхідності комплексних підходів до вирішень питань і проблем планування території. Однак, в цей же час, проблеми екології розглядаються як самостійні. Їх намагаються вирішити уособлено, без ув'язки їх з соціальними, виробничими та управлінськими проблемами території.

Екологічна проблема стала найактуальнішою тоді, коли стали відчутними наслідки науково-технічного прогресу, індустріалізації країн, швидкого збільшення населення земної кулі, його тотальної урбанізації, а також постійного попиту на його обмежені природні ресурси. Стали відчутні наслідки забруднення приміського довкілля. Все це поставило перед людством глобальне питання про можливість подальшого існування людської цивілізації. Виник новий напрямок – урбоекологія. Цей напрямок стикається з конструктивною екологією людини і спрямований на вивчення закономірностей взаємодії населення містобудівних об'єктів та навколишнього середовища.

Сьомий етап робіт з планування територій, розпочався з моменту розуміння того, що ці роботи повинні базуватися на концепції забезпечення сталого розвитку територій та населених пунктів, і розроблятися на основі останніх досягнень економічної, екологічної, соціальної та містобудівної науки, з використанням новітніх інформаційних технологій. В даний момент визначаються лише концептуальні підходи до виконання таких робіт.

Останні десятиліття ХХ сторіччя можна вважати періодом найбільшого розвитку культурологічного містобудівного напрямку.

Вважається, що наступний період в містобудуванні буде відзначатися культурологічною парадигмою – підвищеним інтересом до історико-культурної спадщини і усвідомлення її значення в архітектурній і містобудівній діяльності.

Однією з особливо важливих та актуальних проблем сучасності, яка може сприяти інтеграції всіх багатоаспектних містобудівних знань, вважається глобальна екологічна безпека [6]

На цій підставі будується концепція цілеспрямованого розвитку штучного середовища, в якому діють загальні закономірності (збереження енергії, часу) та принципи (компактності, охорони довкілля та ін). [5]

Ретроспективний аналіз робіт по плануванню територій та методологій, які використовувалися при виконанні цих робіт, дає підстави зробити висновки, що жодна з моделей, які існують та апробовані в інших країнах, в повній мірі не відображає специфіки процесів, які сьогодні відбуваються в Україні.

Тобто, на даному етапі розвитку українського суспільства назріла необхідність створення нової Української моделі соціально-економічного та територіального розвитку регіонів, яка б, з одного боку, синтезувала в собі позитивний накопичений досвід виконання таких робіт, а з другого, враховувала особливості і проблеми розвитку конкретних регіональних утворень. Нова модель повинна базуватися на нових підходах, нових поглядах, новій ідеології, новій технології, досягненнях науково-технічного прогресу та нових наукових поглядах.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року //Офіційний вісник України №30 , 2006 р.
2. Законі України “Про планування та забудову територій”, 2000 р.
3. І. Бистряков. Актуальні проблеми розвитку містобудування в світлі соціально-економічних перетворень в Україні.//Досвід та перспективи розвитку міст України. Наукові дослідження в містобудуванні: Зб. Наук. Праць. –Вип. 9.-К.: « Діпромісто», 2005. –С. 46-58 с.
4. Комплексная районная планировка //Под ред.В.М.Белоусов, В.В.Владимиров, Е.Е.Лейзерович, Н.И.Наймарк, Д.Г.Ходжиев. –М.: Стройиздат, 1980. – С.4-9.
5. Білоконь Ю.М. Регіональне планування. Теорія і практика //За ред. Фоміна І.О.- К.: Логос, 2003.-246 с.
6. Лаврик Г.Н. Настоящее и будущее архитектурной науки// Сучасні проблеми архітектури та містобудування.- Вип.8.-К.:КНУБА,2000.-С.150-153.)

Анотація

В статті розглядаються питання, пов'язані з дослідженням та аналізом вітчизняного та зарубіжного досвіду розроблення містобудівних робіт з регіонального планування з точки зору еволюційних процесів зміни пріоритетів, задач та цілей, які ставилися перед цими роботами на різних етапах розвитку людського суспільства.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы, связанные с изучением и анализом отечественного и зарубежного опыта выполнения градостроительных работ регионального уровня с точки зрения эволюционных процессов изменения приоритетов, задач и целей, которые ставились перед этими работами на разных этапах развития человеческого общества.